

Тема 7

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

План

1. Поняття «соціальна активність людей похилого віку» та її види.
2. Основні характеристики соціокультурної діяльності людей похилого віку.
3. Педагогічний супровід культурно-дозвільної діяльності людей похилого віку.

Література:

1. Мацкевіч Ю.Р. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 339 с.
2. Соціальна геронтологія : навч. посібник / уклад. Н. М. Коляда. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 84 с.
3. Кухта М. П. Соціальний потенціал людей старшого віку в Україні : монографія / наук. ред. І. Мартинюк. Київ : КНУКіМ, 2018. 304 с.
4. Усова О. В. Основи геронтології: конспект лекцій. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2013. 130с.
5. Ушакова І. М. Геронтопсихологія: підручник. Харків : НУЦЗУ, 2014. 236 с.
6. Сімко Р. Т. Геронтопсихологія : навч. посібник. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2011. 167 с.

Проблема активної життєдіяльності людей похилого віку протягом останніх років стала предметом різностороннього наукового аналізу в галузі біології, медицини (геронтології, геріатрії), соціології, загальновікової та соціальної психології, філософії, педагогіки та ін.

Вихід на пенсію, тобто припинення активної професійної діяльності, звуження кола спілкування, наближення фізичної слабкості – усе це викликає комплекс психологічних, ціннісних, мотиваційних змін, що, зрештою, призводять до виникнення нового життєвого ритму. Багато дослідників (С.де Бовуар, Г.Москалець, Н.Паніна, Л.Торнстон) звернули увагу на те, що одна з найглибших психосоціальних криз особистості пов'язана з виходом на пенсію, тобто з утратою роботи. Адже в сучасному суспільстві трудова діяльність виконує цілу низку функцій. Вона не тільки забезпечує людині засоби існування, дає певний статус, але й реалізує соціальну активність індивіда.

Соціальна активність – це ступінь участі людини в житті сім'ї, соціуму, суспільства, держави. Як соціологічне поняття соціальна активність являє собою загальну характеристику цілеспрямованої діяльності людини, пов'язаної з перетворенням суспільного середовища й формуванням соціальних якостей.

Соціальна активність відображає ступінь реалізації і розвитку соціальних можливостей людини (здібностей, знань, навичок, прагнень, мети, завдань). На

рівні особистості соціальна активність розглядається як здатність до свідомого виявлення й закріплення свого місця в системі суспільних відносин, до самореалізації.

Для будь-якої людини соціальна діяльність є передумовою її повноцінності, цікавого життя, творчої діяльності. Тому необхідна "зайнятість" і людям похилого віку, в яких коло особистих інтересів значно обмежується й звужується.

Місце й роль літньої людини в сучасному суспільстві визначається:

- професійною активністю й відповідністю індивідуальним можливостям;
- інтересами поза трудовою діяльністю;
- фізичною активністю, що відповідає стану здоров'я;
- умовами й способом життя.

Цілком природно, що в процесі адаптації осіб, що вийшли на пенсію, важливо, щоб у них зберігалася й підтримувалася потреба в соціальній активності. Ступінь соціальної активності пенсіонерів слугує не тільки показником їхнього способу життя, але й дозволяє судити про становище й роль осіб старшого віку в соціумі.

Соціальна активність людей похилого віку може проявлятися у вигляді:

- *трудової*, тобто будь-яка професійна діяльність або будь-яка зайнятість, що оплачується;
- *суспільно-політичної*, тобто моральна задоволеність, відчуття самих себе повноправними членами суспільства;
- *дозвіллевої*, тобто збереженість у людей похилого віку інтересу до життя;
- *сімейно-побутової*, тобто наявність у людей похилого віку соціально значущих, корисних ролей і функцій у колі родини.

У будь-якому віці життя людини не мислиться поза суспільними відносинами. Сенс існування людини на віковому етапі старості зводиться до того, щоб бути корисним суспільству. Тому проблема соціальної активності, «зайнятості» людей похилого віку – це проблема їхньої адекватної інтеграції в руслі соціального життя з урахуванням психічних і фізичних сил. Досягши пенсійного віку, люди не прагнуть відійти від справ, потреба в праці може зберігатися як основна. Тому суспільство, держава повинні надати реальні можливості для різнобічних проявів соціальної активності особистості як передумови раціонального способу життя на її пізніх етапах.

Бездіяльний спосіб життя й пасивне проведення часу негативно впливають на здоров'я літньої людини, що призводить її до психологічної пригніченості, апатії, тобто до передчасного старіння.

Відчуття спустошеності, що виникає в багатьох літніх людей досить швидко минається, якщо літня людина веде активний спосіб життя.

Активність людей похилого віку Є Холостова пов'язує, по-перше, із

виконанням корисної роботи; по-друге, із задоволенням різних інтересів. Ці два моменти пов'язані один з одним і сприяють збереженню функцій тіла й духу, позитивній самооцінці, протидіють почуттю порожнечі, нікчемності життя й самотності, особливо якщо їх супроводжують ефективні оздоровчі заходи (відповідна дієта й гігієна), а також матеріальне забезпечення, що відповідає прожитковому мінімумові, тобто пенсія й інші надходження, що забезпечують задоволення основних потреб.

Стосовно роботи виділяють такі види активності, що сприяють здоров'ю, діяльності, задоволенню життям:

1. Професійна діяльність у скороченому обсязі і на посаді, що відповідає психофізичним можливостям людини.

2. Робота для заробітку, виконувана не за своєю, а за «резервною» професією, додатково й заздальгідь освоєною, – більш легкою або більш престижною. Таке вирішення проблеми вибирають звичайно, люди, що свою основну професійну роботу оцінювали як занадто важку, шкідливу для здоров'я або не достатньо престижну.

3. Активність типу «напіввідпочинку», тобто щось середнє між роботою і відпочинком. Вона дозволяє займатися своєю улюбленою справою, одержуючи від цього певну матеріальну вигоду, а також задоволення в культурному, сімейному і соціальному відношенні.

4. Соціальна активність, пов'язана з виконанням громадських обов'язків, – громадського опікуна, судового попечителя, члена домового комітету, члена правління в якій-небудь громадській організації і т.ін. Це не дає, щоправда, матеріальної вигоди, але багато старих людей отримують моральне задоволення від виконання цих обов'язків.

5. Внутрісімейна активність у вигляді догляду за дітьми і хворими, а також домашня робота; її беруть на себе, головним чином, жінки.

Види активності, пов'язані з більш глибокими інтересами і психофізичними потребами людини, відносяться до сфери відпочинку.

1. Книжки, журнали, газети, а також радіо- і телепередачі складають сьогодні один із найдоступніших засобів для задоволення інтересів, спонукання уяви й фантазії, самоосвіти – за умови, що стара людина заздальгідь набула звички, інтерес і любов до читання, а також здатність уміло вибрати теле- і радіопрограми.

2. Лекції в будинках культури, клубах, музеях, товариствах все більше привертають увагу людей похилого віку. На лекціях вони не тільки одержують знання, але й мають можливість встановити дружні контакти, зав'язати нові знайомства.

3. Заняття фізичною культурою все частіше стають насущною потребою старих людей. Усе більше жінок і чоловіків похилого віку займаються

гімнастикою й комплексами фізичних вправ, спеціально для них розробленими.

4. Клубна активність (художня, розумова, розважальна) залучає в першу чергу тих старих людей, що раніше звикли брати участь у таких заходах.

5. Все більш популярними стають університети "третього віку", в яких надаються реальні можливості для задоволення освітніх і культурних потреб кожної конкретної літньої людини, даються основні системи знань (правові, медичні, економічні, екологічні, психологічні, філософські, знання про взаємодію із суспільними системами, науково-популярні знання тощо).

Університети «третього віку» мають факультети права, охорони здоров'я, політичних та економічних знань, агротехніки, культури, психології й ін.

Освіта в третьому віці вирішує такі завдання:

- задоволення пізнавальних інтересів, підвищення загального освітнього рівня;

- більш активна інтеграція людей похилого віку в політичне, економічне, соціальне й культурне життя;

- сприяння згуртованості й залучення людей похилого віку в громадянське суспільство;

- соціально-культурна адаптація людей похилого віку з урахуванням статусних особливостей, життєвого й соціального досвіду.

Важливий підсумок роботи університетів «третього віку» – позитивна зміна іміджу людей похилого віку в очах інших членів суспільства, залучання представників старшого покоління в громадське життя, розширення кола спілкування, можливість застосовувати отримані знання при вирішенні практичних питань працевлаштування, поліпшення правового й іншого становища.

Усі види активності у сферах роботи й відпочинку, звичайно, визначаються потребами й інтересами даної особистості.

Активізація повинна йти за багатьма напрямками одночасно, впливати на сфери розумової й фізичної діяльності людини, у той же час, забезпечуючи їй відчуття безпеки і власної корисності, а також доброзичливості оточуючих.

Головною умовою для активізації людей похилого віку є забезпечення їм можливості вільно пересуватися і, отже, займатися різними справами як удома, так і поза межами дому.

Соціокультурна діяльність має значні ресурси для інтеграції людей похилого віку в сучасному соціумі, тому що вона створює додаткові (стосовно інших інститутів) умови для соціалізації й одночасно забезпечує гармонізацію процесів самореалізації особистості за рахунок свого культурного змісту, колективних форм організації та особистісної мотивації.

Ресурси соціокультурної діяльності як засіб адаптації людей похилого віку в суспільстві можуть бути реалізовані в тому випадку, якщо буде

здійснюватися педагогічний супровід такої діяльності, заснований на ідеї взаємодоповнюваності процесів соціалізації й самореалізації особистості. Завдяки педагогічному супроводу успішна адаптація суб'єкта буде забезпечуватися умовами, що сприяють його включенню в систему міжособистісних відносин й одночасно дозволяють мінімізувати особистісні проблеми й самореалізуватися в процесі спільної діяльності.

Педагогічний супровід людини в похилому віці являє собою процес, який характеризується цілеспрямованістю й послідовністю, що передбачає застосування діагностичних, корекційних і розвивальних засобів, побудований на неформальній, заснований на взаємоповазі та спільній роботі взаємодії фахівця і людини похилого віку. Складність такого процесу пояснюється тим, що об'єктом є літня людина, яка володіє певним життєвим досвідом, зрілістю, економічною незалежністю, високим рівнем самосвідомості.

Соціальний працівник-організатор соціокультурної діяльності займає особливе місце у процесі педагогічного супроводу такої діяльності людей похилого віку, оскільки виступає в ролі посередника між внутрішнім світом особистості та впливом зовнішнього світу. Він прагне впливати на свідомість і поведінку особистості, враховуючи її потреби та інтереси. Саме інтереси стають в певній ситуації своєрідними важелями, завдяки яким фахівець має можливість здійснювати вплив на практичний спосіб життя людини, створювати умови для реалізації її потенціалу, підносити рівень потреб. Діяльність, яка виникає на ґрунті пізнавальних і культуротворчих інтересів, як правило, відрізняється високою емоційною насиченістю, що проявляється у формі особливого ставлення до цілей, предметів, процесу, інших учасників аматорських занять і т.ін.

При організації соціокультурної діяльності людей похилого віку фахівець повинен враховувати:

- особистість самої людини;
- відносини й контакти людей похилого віку з навколишнім середовищем і, насамперед із сімейним мікросередовищем;
- культурно-дозвільні форми й методи, що активно впливають на особистість літньої людини, на її соціальну адаптацію і становище в суспільстві.

Отже, в сучасному суспільстві повинні бути створені механізми, що дозволяли б стимулювати соціально змістовну діяльність осіб літнього віку для побудови ними нового життєвого укладу, пошуку нових шляхів включення в суспільство з урахуванням особистісних інтересів, освоєння нових соціальних ролей, особливої актуалізації прагнення бути корисним і потрібним людям і тим самим затримати процес руйнування особистості.